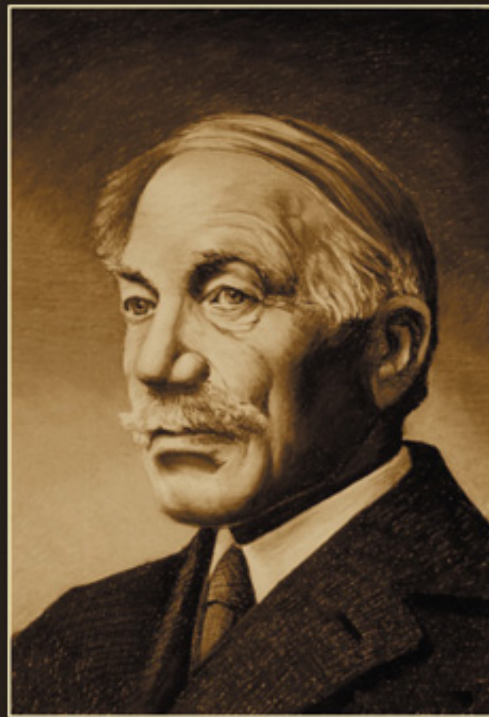

Vilhelm Grønbech

VOR FOLKEÆT I OLDTIDEN

1

Indhold

FØRSTE BOG:

LYKKEMAND OG NIDING

Indledning

Fred

Ære

Ære er ættens sjæl

Lykke

Lykke er ættens liv

ANDEN BOG:

MIDGÅRD OG MENNESKELIVET

Verden

Liv og sjæl

At leve

Menneskesjæl

Fødsel og livsende

Død

Hvem er frænde

Første bog

Lykkemand og Niding

Indledning

Under navnet Germaner sammenfatter vi den folkestamme hvoraf vi Nordboer, Tyskere og Englændere er forgreninger. Navnet er vistnok kommet udefra, sat på os af fremmede. Vi ved ikke hvad det betyder. Fra først af betegnede det vel kun en lille brøkdel af disse folk, den bræmme der stødte op til Kelterne; men i tidens løb har det vundet hævd som fællesbetegnelse. I hvert fald har vi ingen anden. Og vi behøver en, til at antyde det inderlige slægtskab som fra først af forenede de nordlige og de sydlige beboere af de baltiske egne, befolkningen nord for Østersøen og Kattegat og flod- og skovfolkene i Nordtyskland, et slægtskab der ikke blot giver sig til kende i sproget, men nok så meget i kulturen, lige til dens inderste kroe.

Lige med eet står de der i historien. De kommer ind samtidig med at Rom var i færd med at uddrage facit af sit lange, virksomme liv, og i færd med at krystallisere den klassiske verdens stræben og resultater i den form hvori den gamle kultur skulde overleveres til efterkommerne. Da træder de ind i lyset, og det må siges, at i dette lysens stråler tager de sig råde og fattige ud. Der var ikke megen herlighed ved dem og deres kultur, synes det.

Vi får det første blik udefra. Vi ser sydfra ind iblandt dem som ind i et fremmed land. Og først møder øjet en stor brådsø af mænd, en bølge af krigere, der med havets elementiske heftighed, (sådan ser det ud), kaster sig ind over Østgallien, bryder sig på Cæsars legioner, og i et

vældigt tilbageslag glattes ud. Sådan omtrent tager Cæsars første møde med disse barbarer sig ud i den store Romers beskrivelse.

Og bag denne brænding ser vi ind i et mørkt, goldt, trøstesløst land, strittende af barske skove og opfyldt af sumpe. Derinde vises os grupper af mænd som, i den tid der lævnes dem mellem vilde krigs- og plyndringstog, ligger drivende på dyreskind, sidder i højrøstet, eller skrålende, rus ved højlys dag, og af bare lediggang spiller deres ejendele væk, lige fra heste og kvinder, ja eget liv og frihed, til skindfjelden på deres ryg. Og imellem disse grupper går store, robuste kvinder med hårde øjne og afvisende lader.

Ind imellem al denne råben og skrigen lyder en og anden hemmelighedsfuld røst: man hører en gammel kone profetere under andægtig tavshed, man lige aner at disse buldrende mænd har deres øjeblikke, da de under åndeløs tavshed dyrker deres guder. Men hvad bestiller de derinde i de hemmelighedsfulde lunde? De slagter vel mennesker bare; jo og så drikker de, hujer og skriger og drikker, ti det kan man høre langt bort.

For Sydlænderne var disse beboere af de nordlige udørkner simpelt hen »vilde«. Romerne og Grækerne betragtede deres tilværelse udelukkende som et negativ til kulturlivet.

De dvæler ved hvor små fordringer Germanerne stiller til livet. Deres fornødenheder får de snart opfyldt. Et skind om kroppen, måske lidt maling i ansigtet, og så et eller andet våben i hånden dermed er omtrent den udvortes personlighed givet. Prægtigt tager de sig ud i deres halvnøgenhed, det skal ikke nægtes; ti hvad menneskene forsømmer, det har naturen sørget for ved at give dem skønne muskler og et pragtfuldt rødt eller blondt hår, som

ikke vilde skæmme den dejligste dame i Rom. Germaneren er et stykke natur, og han hører til ude i naturen, i skovene og på bjærghvæderne. Derude lever han, hvad enten han nu er optagen af jagtens spænding eller af forvoven krigsfærd. Hjemme tilbringer han tiden i en halvdøs, i lediggang og fuldskab; der ligger han i snavs, og sod, og røg, i noget som han vel kalder sit hus, men som egentlig kun er et skur, en stald hvor mennesker og dyr har det lige godt. Trangen til at forme sig et milieu efter sin personlighed, den trang som ret egentlig kan kaldes civilisationens adelsinstinkt, den er åbenbart slet ikke vågnet i ham. Han lever i naturen, og huset er for ham kun et ly mod vindens og vejrets barskhed, et skjul som han hurtigt kan rejse og lige så hurtigt tage ned igen for at flytte det et andet sted hen.

Som Germaneren lever i og af naturen, sådan har han i sig naturens vildskab. Jo, man indrømmede også en vis storhed hos ham. Han kan lægge en storslået hengivenhed for dagen, han kan sætte sit liv på spil for en gæst, der ikke har anden adkomst til hjælp end den, at han i går aftes trådte ind i sin værts hytte og tilbragte natten på hans leje. Kvinderne udviser ofte en instinktmæssig afsky for alt hvad der i mindste måde kan fornede dem. Men i virkeligheden kender barbaren aldeles ikke til sådanne egenskaber som troskab og ordholdenhed. Ævnen til at sætte skel, den som er kendetegnet på virkelig humanitet, mangler ham fuldstændig. At noget er godt i følge evige love, er ikke gået op for ham. Han har ingen love, og når han gør det gode, handler han udelukkende ud fra et naturinstinkt.

*»Germaneren er et stykke natur, og han hører til ude i naturen,
i skovene og på bjærghvæderne. Derude lever han,*

*hvad enten
han nu er optagen af jagtens spænding eller af
forvoven krigsfærd.«*

Disse Germaner optræder i skarer, horder, stammer, hvad man nu skal kalde deres »folk«. De har en slags konger; de har en art folkeforsamlinger, hvor alle våbenføre mænd møder. Men man skal være sig for at antage en virkelig lighed med det kulturen forstår ved en statslig orden. Kongen har ingen virkelig myndighed: krigerne adlyder ham i dag og vender ham i morgen trodsigt ryggen; de lader sig den ene dag af »kongen« føre ud til et forvovent galmandsforetagende, og en anden gang drager de på trods af hans forbud og på trods af al politisk fornuft hjem hver til sit. Og i folkeforsamlingen går det sådan til, at den der kan bruge de mest overtalende ord, han vender alles sind til sig. Krigerne slår deres våben sammen, og dermed er sagen afgjort. De er som børn overfor gaver og besnakkelse, men lunefuldt balstyrige overfor enhver forpligtelse og uvillige overfor enhver fast reguleret orden.

Kort sagt, i den dannede Romers øjne er Germanerne et folk med stærke lys og stærke skygger, thi ordene dyd og last, god og ond kan ikke anvendes på dem af en mand med sprogsamvittighed. Romeren vil tale om deres naturlige stolthed, deres trodsighed, som de endnu bevarer i triumftogets fornedrelse; udtryk som adel og majestæt vil han uvilkårlig forbeholde sig selv og sine lige.

Hist og her hos den klassiske dannelses ypperste kommer en halv æstetisk, halv human sympati frem overfor disse skovenes børn; men den er i sin rod identisk med menigmands rædselblandede had, for så vidt som den forholder sig til sit objekt som til et stykke natur. Man kunde

midt i kulturen gribes af vemodig beundring for naturen, for livets urkraft, for det der stormer uden at vide hvorhen. Man sad oppe på toppen af sin herlighed og grundede tungsindigt over, hvor lykkelige de naturbørn var som boltrede sig dernede i pløret, de som man selv, ak, lykkeligvis, aldrig kunde komme til at ligne. Tacitus skrev naturlivets pris i dekadencetidens personlige stil, med originale vridninger i sætningsbygningen og de allerualmindeligste gloser. Han pynter ikke på sine vilde, gør dem hverken klogere eller mere velklædte end de er. Tværtimod dvæler man med forkærlighed ved hvor lidt de behøver. Hans begejstring finder de nænsomste udtryk. Hos Germanerne har gode sæder mere magt end andensteds gode love, siger han; »rente og åger er dem ukendte, og derfor undgår de lasten langt ivrigere end om den var forbudt«. I deres skikke finder disse vilde et naivt, ubehjælpsomt udtryk for simple og stumme følelser: »Det er ikke kvinden som fører medgift til huse, men omvendt manden der bringer sin brud gaver. . . ; og disse gaver består ikke i fruestads . . . , nej, kvæg, en opsadlet hest, skjold, sværd, det er brudeskatten. Til gengæld har hun nogle våben med til sin mand. Dette anser de for det stærkeste bånd, for hjemmets helligdom, for ægteskabets guder. For at kvinden ikke skal føle sig stående udenfor mandige tanker og krigens omskiftelser, mindes hun ved selve indvielsen til ægteskabet om at hun går ind for at dele mandens arbejde og fare. . . . « Og vennerne: »De glæder sig ved hinandens gaver, de giver og modtager frit uden bagtanke; den venlige velvilje er det som forbinder dem.« Med andre ord: ingen gusten refleksion, lutter umiddelbarhed.

For Tacitus gælder det netop om at vise hvordan alt, »dyd« og »last«, springer lige ud hos disse mennesker. Han maler så kærtegnende og tillige så usminket i detaljerne, fordi han ser et stykke ufordærvet natur for sig. I den grad er han

gennemtrængt af følelsen for modsætningen mellem sig selv og de vilde, at han slet ikke mærker, hvordan alle de fakta han meddeler slår ham på munden.

Det der vækker kulturmenneskets afsky og rædsel for barbarerne, er følelsen af at han står overfor det uberegnelige, mennesker, i hvem der ikke lever nogen lov. Vildt, planløst holder naturmennesket sin ed, lige så planløst bryder han eder og løfter; han er regelløst tapper og ædelmodig, og regelløst brutal, dyrisk. Enhver troløs eller brutal handling gør et mange gange mere frastødende indtryk når den står uden forhold til noget andet, end når den danner reversen til et moralsk bud, fremtræder som et fald.

Barbarerne har ingen karakter, det er summen af Romernes dom. Når kulturmennesket gør det onde, gør han det i værste fald fordi det er ondt, og denne hans bevidsthed om hvad det er han gør, stempler ham som et menneskeligt væsen man kan omgås. Men at optage en barbar i sin omgangskreds er det samme som at bygge sit hus i intimt naboskab med en vulkan. Hvad betyder det så at barbarerne bygger en slags huse, at de dyrker jorden, guderne skal vide at deres agerbrugsmetoder er primitive, sådan som de kradser lidt op i jorden og lader den bære en ussel grøde, for næste år at opsøge sig en ny ager; hvad betyder det at de holder husdyr, fører krig, øver en slags justits? Ja, lad dem, om så skal være, give sig af med at smede våben, de har ingen kultur.

Det var omkring begyndelsen af vor tidsregning at de første Germaner kom ind i historien; et tusindår derefter så verden de sidste Germaner. Nordboerne træder frem, viser deres fysiognomi, for hurtigt at forvandle sig og gå ind i den europæiske kultur. Med dem forsvinder den germanske race som selvstændig type.

Også Nordboerne er blevne portrætterede af fremmede, udenforstående. Og billedet har stærke lighedspunkter med det deres frænder efterlod sig. Vilde, blodtørstige, utilgængelige for menneskelig fornuft og menneskeligt ræsonnement, i besiddelse af »strålende laster«, og for øvrigt ja vi må huske på at for de bedømmende er verden nu ikke delt efter kultur, men delt mellem lysets og mørkets kræfter, og så må det uberegnelige nødvendigvis henføres til et ophav i dybe regioner. Til klassikernes vilde svarer kristendommens djævl.

Men billedet står denne gang ikke alene, uden modstykke. Heroppe i Norden har germanske folk selv sat deres mindesmærke for eftertiden, fremstillet sig sådan som de vilde stå i historien, givet sig selv, uden at tænke på fremmede tilskuere, men dog drevne af trang til selvåbenbaring.

Udvortes set er der over Nordboerne noget af den samme elementiske, ureflekterede voldsomhed, af den samme uro og rastløshed, der i den dannede verdens øjne stemplede de sydlige frænder som vilde. Impulsive og hovedkulds, for ikke at sige egenrådige, i deres selvhævdelse, øjeblikksbestemte i deres handlinger, krydsende fra plan til plan, for en støt politiker af skole er der vel stor lighed mellem de tyske briganter og de nordiske pirater. Men hjemkendskabet lærer os at se en samlende og beherskende vilje under det urolige ydre. Det flimrende fortøner sig for et kyndigt blik næsten til skin. I virkeligheden findes der i disse vikinger meget lidt af en sådan planløshed som kunde mærkes med betegnelsen »naturlig«. Der er i dem mere slu økonomi end ødslen med kraft. Mændene har klarhed både over mål og midler og vilje og ævne. Når de tilsyneladende flakker om uden fast mål foran sig, da har de inden i sig et formål som besidder kompassets fasthed og uforanderlighed under alle slags vendinger.

*»Når de tilsyneladende flakker om uden fast mål foran
sig,
da har de inden i sig et formål som besidder
kompassets
fasthed og uforanderlighed under alle slags
vendinger.«*

Den gamle tro, at disse vikinger gik hen over landene som stormbyger, der ødelægger rigdom og selv forbliver lige fattige, den har i vor tid måttet vige for en åndeløs forbavselse over deres berigelsestrang. Det guld de ragede sammen, er forsvundet. Men det har vist sig at der i Norden var ophobet en skat af viden, tanker, poesi, drømme, som må være hjembragt fra udlandet, til trods for at den slags åndelige rigdomme jo er mange gange vanskeligere, både at finde og at røve og at frelse hjem, end kostelige metaller og ædelstene. Nordboerne synes at have været umættelige efter sjæleklenodier. Man er i vore dage gået så vidt som til at beskylde dem for at have annekteret al den hedenske og kristne viden som middelalderen rådede over. Måske ikke helt med urette, omend Bugges og hans disciples påstande forekommer lovlig vidtdrevne. Så har andre hånligt spurgt, om vi for alvor skal tro at vore Nordboer satte sig på skolebænken i irske klostre, for at læse klassiske forfattere og middelalderlige encyclopædier. Det kunde næsten se sådan ud, og dog må vi vel antage at de fandt deres lærdom på mindre formel måde. Men har de ikke nydt godt af en systematisk undervisning, så meget des mere ubegribeligt at de i den grad har fundet vej til tidens vidskab. Der levede i dem en assimilationstrang som satte kulturen i røre og tvang den til at give fra sig hvad der lå under overfladen.

Men det mærkeligste ved disse mennesker er endda ikke deres hunger efter lærdom. De har lært og annekteret i stor stil, det kan vi se for vore øjne; men endnu den dag i dag spekulerer vi uden held, og uden udsigt til held, over hvad det er de har lært, og hvad de selv monne have føjet til af deres eget. Der gives ingen trylleformel som kan få denne helhed, vikingetidens åndsværk, til at skille sig ud i sine oprindelige bestanddele. I den grad har de forarbejdet det optagne, gjort det til tanke af deres tanke, ånd af deres ånd.

De to sider skal stadig ses sammen. Nordboen besidder ikke blot i høj grad trang til selvudvidelse og selvberigelse, men expansionsbehovet i ham har som modvægt en stærk åndelig selvhævdelse, hårdnakket troskab mod det der er kærnen i hans væsen. Det er langt fra at han går verden i møde med åbne arme. Med mistænksomhed, uvilje møder han fremmede guder og goder og vaner, som han føler er inkongruente med hans egen selv vurdering, som han føler er skadelige for ham. Han holder det fremmede på afstand, til han har erkendt det i dets hemmelighed, eller til han har fået en hemmelighed ud af det, som tilfredsstillen ham. Og hvad der ikke lader sig lokke på den måde, det stænger han ude; han bliver det egentlig ikke ret var. Men alle vegne hvor han kan leve det fremmede igennem, til det giver en kraft fra sig, der suger han hidsigt impulserne til sig og lader dem virke ned igennem sig.

Der er over ham den fasthed som beror på struktur i sjælen, og den smidighed som følger af at sjælestrukturen befinder sig i fuld overensstemmelse med omgivelserne, så at sjælen elastisk fører sig efter de krav milieuet stiller til mennesket. Han er herre over sin omverden, fordi han behersker sig selv i et herredømme der ligger dybere end vilje, identisk som det er med sjælestruktur.

Der sidder inderst inde i ham en centrumsvilje som holder dom over alt hvad der trænger sig på udefra; den tager enhver erhvervelse for sig, præger den, binder den i trældom, og alt hvad der ikke kan præges i dens billede, og ikke vil lade sig tvinge til arbejde i dens ånd, nægter den optagelse. Den omsætter alt optaget til kraft, disciplinerer alle kræfter, og slynger dem frem i en samlet sum. Derfor betyder voldsomheden ikke blind ødslen med kraft. Den centrale vilje sætter så megen styrke ind i hver handling, at den så at sige for hver gang skyder ud over målet og tvinger et nyt frem. Manden lever helt igennem under en sådan kraftopbydelse, at han selv kastes frem mod alt fjærnere mål. Målestokken kommer til at stå uden for ham. De yderste livsmålere bliver eftermæle og ry, og det absolutte, betingelsesløse målere.

Voldsomheden er organiseret nede fra sjælens dyb. Den er energi, som holder det åndelige liv vågent og hungrende, og derfor kan skabe Nordboens helstøbte, sluttede personlighed. Disse mænd udgør ikke hver for sig et besjælet øjeblik, som fortøner sig tåget ud i fortid og fremtid; de er nutid, fortid og fremtid i eet. Manden befæster sig selv i fortiden ved at knytte forbindelsen hårdt med de forbigangne slægtled. En sådan forbindelse er til stede så godt som overalt blandt folkene; men han gør den levende ved at begrunde sammenhængen i vågen, historisk ihukommelse og i historisk spekulation. Fremtiden kædes ind i nutiden ved formål og ære og eftermæle. Manden befæster sig i nutiden ved at reproducere sig selv i en idealtpe, en type som f. ex. høvdingen: gavmild, tapper, frygtløs, snild, grum mod fjender, tro mod venner, åben mod alle. Typen skabes af liv og digtning tilsammen; den er levet til veje og fæstnet i digtning.

Den faste åndelige organisation der præger Nordboen som personlighed, træder ikke mindre klart frem i hans

samfundsliv. Overalt hvor han kommer hen bærer han i sig en social struktur, som må slå ud i faste statslige former, så snart han skumples sammen med en hob sprogfæller. Han har intet i sig af den leddeløshed der skaber kalejdoskopiske stammeorganisationer. Hvor lille hans folk er og hvor løs end sammenhængen mellem dette folks molekyler, bærer han folkebevidstheden bunden i sig. Han er selv et folk, og skal ikke skabe sig helhedsfølelse ved at se skarerne fylkes. Så snart han slår sig ned på et sted, for kort tid eller for lang tid, skyder et ting op af jorden, og uden om det bygger sig et tinglag. Hvad enten hans sociale ordenssans får lov til at slå ud i rigsdannelse eller den tvinges inden for snævrere rammer, forbliver den uudryddelig; den er intet mindre end et dybt anlæg, et træk i karakteren.

Kultur i ordets egentlige betydning vil sige en smidig harmoni mellem menneskets indre og hans omgivelser, så at han ikke alene formår at bruge omgivelserne efter sit materielle behov, men også at omforme omverdenens tilskyndelser til åndelige idealer og forhåbninger. Kulturmennesket ejer en umiddelbar værdighed, som udspringer af frygtløshed og selvtillid, og giver sig til kende som sikkerhed i valget af mål og midler, hvad enten det gælder ydre optræden eller foretagender med vidtrækkende konsekvenser.

Det er ikke nok at sige om disse vikinger at de har karakter: de er karakterer. Deres adkomst til at kaldes kulturfolk, i ordets eminente forstand, beror på harmoni, på at de besidder sig selv og deres verden i overlegen bestemmelsesret. Lad harmonien være fattig i sit indhold, den er både kraftig og dyb.

Hvilken forskel på disse to billeder, det portræt som sydlandske penne har fæstnet af deres germanske samtidige, og det som de sidste Germaner selv har indtrykt i historien! Ikke des mindre sammenfatter vi dem under eet navn; og gør det med velberåd hu, med fuld bevidsthed om hvad der ligger i denne sprogbrug. Man har tidlig opdaget at de to hører så nøje sammen, at de kulturelt set ikke blot kan, men må behandles under eet. De antydninger vi får om urgermanske sæder, love, etiske vurderinger, beviser at hine første Germaner var fælles med deres yngre fætre om tankegang, om det der forbinder tanker og følelser og gør dem til personlighedsbærere.

I lyset fra Norden kan vi se at Suever og Markomanner og hvad de alle sammen hed, ikke var karakterløse øjebliksvæsener. Med Nordboernes hjælp kan vi fortolke alle, næsten alle, de spredte notitser som er os overleverede, og finde det menneskelige hvor vore hjemmelsmænd kun så meningsløshed. Vi kan f. ex. ane at den vekslen mellem troskab og troløshed hos Germanerne som ofte nok gav Romerne anledning til at gribe fastere om tugtens ris, virkelig begrundedes i et etisk system. Vi ikke blot aner, men ser for vore øjne at der bag deres opførsel, med de dyder og de laster, stod en karakter, vidt forskellig fra den romerske, men hverken mere naturlig eller unaturlig, i princippet lige så konsekvent, lige så rationel, lige så bunden ved hensynet til bevarelsen af en vis enhed i personligheden. Et statsmandsgeni som Cæsar følte også godt, at skulde hans planer overfor disse barbarer have nogen fasthed, da var det ikke nok at han tænkte dem på latin. Ved sin iver efter at trænge gennem Germanernes tanker ned til det der forbinder tankerne, til tankegangen, bærer han vidnesbyrd om at disse vilde var kulturprægede og karakterbestemte.

Vi har det forud for Romerne at vi er blevet vejledt til at betragte Germanerlivet indefra. De gamle så meget, og de var ofte skarpe iagttagere. Den allerstørste part af det Romere og Grækere har skrevet om Germanerne, er rigtigt på sin måde. Men hver eneste bemærkning, stor eller lille, bærer mærke af at skyldes et strejfsyn ind over grænsen. På beretteren mærker man altid, at han har stået langt udenfor; han har set hvad disse mennesker gjorde, men han har ikke forstået hvorfor de gjorde sådan. Handlingen kommer i hans gengivelse til at stå ude af perspektiv og forhold; jo korrektere enkelthederne er, des besynderligere virker sammenstillingen. I bedste fald får man af skildringen samme groteske indtryk, som når man på afstand ser mennesker tale og gestikulere, uden at ane hvad det er der optager dem.

Det gør en stor forskel om man, som Romerne, stifter bekendtskabet med et folk ude, og følger det hjem, for i bedste fald at stå udenfor og kigge ind i dets daglige liv; eller man optages i folkets midte, ser mændene hjemme berede sig til toget, og atter modtager dem i landet når de kommer tilbage. Vi er lykkeligere stillede end Sydlænderne, men er vi meget klogere?

Måske kan der være fare for at vi kommer for let til vor forståelse. Romernes uformuenhed til at opfatte Germanernes handlinger som menneskelige, indeholder et varsko til os, at vi ikke under vor fortolkning glider hen over det virkelig fremmedartede hos vore forfædre, at vi ikke omfortolker, og underskyder dem vore egne motiver.

Nordboerne er kulturfolk, i ordets fulde betydning. Vi må anerkende dem som vore lige. De levede lige så energisk

som vi, fik lige så megen tilfredsstillelse ud af livet, følte sig i lige så høj grad herrer over livet, herrer som foreskrev det mål og ubønhørligt satte deres krav igennem.

De er vore lige. Men denne anerkendelse betoner netop afstanden mellem os.

Af de to nordeuropæiske folkestammer fra oldtiden, Germaner og Kelter, er det, så meget vi end er Germanernes ætlinge, dog de sidste der står os nærmest. De er mere moderne mennesker, vilde vi sige. Man behøver ikke lang tids samkvem med dem for at føle sig fristet til at sige du. Her kommer en mand, på hvis ansigt hele verden, både natur og mennesker, giver genskær. Naturens skønhed, menneskets skønhed, mandens heroisme, kvindens elskov gennemryster ham, bringer ham i extase; han føler og føler, til sjælen er ved at sprænges, og så vælder det frem med lyrik, med klage og jubel, vemodig grunden og inderlig pris over det der fryder øjet. Der er over ham en religiøs betagelse; han giver sig hen i det usynlige, griber det og lader sig gribe deraf, lever det usynlige som et virkeligt liv, med virkelige glæder og virkelige sorger; han svinger sig over i mystikernes fulde oplevelse, men uden at slippe holdet på den synlige realitet, tværtimod, hans indre sansen mætter sig på naturens skønhed, på glæden over dyrelivet i marken og i luften. Livets voldsomhed mødes med en tilsvarende lidenskabelighed inden i ham; han må følge med, føle sit blod pulsere i samme hastige rytme som den der anslås uden for ham. Han kan aldrig få sine billeder stærke nok, tilstrækkelig farverige og nuancerige. Skønheden vælder ind på ham, og i feberagtig iver efter at få alt med dynger han billede på billede; livets gru og storhed hidser ham, så at han udmaler sig sine jætter med masser af hoveder og alverdens forfærdelighed, og sine helte i overnaturlig størrelse, guld- og sølvhårede, med mere end guddommelige færdigheder.

Intet under at han mængen en gang både forskrækker og afskrækker os, ved sine uformelige overdrivelser. Han bliver ofte nok frastødende, men hver frastødning følges af en ny tiltrækning. Overdrivelsen er en naturlig følge af en lidenskabelighed som har sin styrke og sin art fra sjælens følsomhed for alt, lige til de mindste rørelser i naturens og menneskets liv. En sådan bredde i sjælelivet er ukendt blandt Nordboerne; den findes end ikke som undtagelse.

»Overfor Kelteren er Nordboen tung, indesluttet, næsten at ligne ved en halv vågen søn af jorden.«

Overfor Kelteren er Nordboen tung, indesluttet, næsten at ligne ved en halv vågen søn af jorden. Hvad han føler får han slet ikke sagt anderledes end antydningssvis, ad lange omveje. Han er bunden til sin natur, opfyldt af den; men hans hjemsans har ikke frigjort sig til kærlighed. Naturfølelsen klinger dumpt igennem hans sprog og hans myter; men hvad er der at sige direkte? Forholdet til kvinderne har han ingen trang til at tale om, når der da ikke er noget praktisk at meddele; kun ved at blive tragisk slipper det ind i digtningen. Med andre ord, hans følelser bliver ikke åbenbarede førend de sætter en begivenhed i gang, og de kan ikke afgive vidnesbyrd om sig selv på anden måde end ved den tyngde og bitterhed som de lægger i konflikterne. Begivenhedsløshed kaster ham ikke tilbage på ham selv, den bare sløver ham. Han er tung, ja, men han gør sig også tung; ti lidenskabelighed fattes ham ikke, Kelteren åbner sig vidt; han kan bruge alle indtryk, han kan ikke nænne at lade noget falde dødt ned foran sig. Den anden vil ikke, kan ikke tage i den grad for sig af livet.

Han har kun eet syn på mennesket: mennesket som hævdende sig selv, hævdende sin ære, som han kalder det. Alt hvad der rører sig i manden, det må snos om, til det bliver en egenskab ved æren, førend han kan få fat på det, og al hans lidenskab gennes inde, til den finder ud til den bestemte side. Hans venskab for mænd og kærlighed overfor kvinder kommer aldrig til udtryk for følelsens egen skyld, bevidst mærker han dem kun som en forhøjelse af sin selvagtelse og derfor et forøget ansvar. Hans karakters usammensathed viser sig i digtningen, der i sit inderste væsen ikke er andet end kvad og fortællinger om store hævnere, fordi hævnen er det punkt der samler alle linjer i sig, den ene handling der i sig koncentrerer hans indre liv og tvinger det frem for lyset. Fordi hans hævn ikke er en tom, retlinet gentagelse af gjort uret, men en personlig genoprejsning, en åndelig selvhævdelse, betoning af kraft, værdi, ide, ære, derfor bliver hans hævndigtning aldrig gold, altid menneskelig, og derfor er krænkelens kval eller sejrens triumf i stand til at åbne for hans sinds skjulte dybder og gennemtrænge hans ord med lidenskab og ømhed. Men ensidigheden, som skaber den germanske digtnings skønhed og styrke, viser sig deri, at kun det der gør manden til hævner og hjælper med til hævnens fuldbringelse, kun det der driver, inspirerer manden til selvhævdelse, kun det får udtryk; alt andet falder helt i skygge. Kvinden har kun plads i digtningen som valkyrje, fylgje, eller som stridvækkerske; for øvrigt går hun ind under livets normale inventarium. Venskabet, hos Germanerne det højeste i verden, kommer hun ind i digtet, når vennen hjælper sin ven.

Der er megen lidenskab i Nordboernes digtning, men altid kun som et Geysir, op og ned, ingen brusen og vælden fremad i strømme. Imposant, men gråt; kraftigt, men nøgternt. I digtningen tilforladelighed og liden fantasi: helte, som i størrelse jævnt kan måle sig med dagliglivets heroiske

skikkelser, og som i færdigheder overgår mandskravet med det mindst mulige. Der mangler det urolige tempo som er karakteristisk for Kelteren, og som skabes ved letpåvirkelighed, ved trang til at leve i samme takt som omverdenen eller uformuenhed til at modstå omverdenens rytme. Nordboens besvarelse af indtrykkene udefra lader vente så længe på sig, at det næsten ser ud som om hans bevægelser helt og holdent kommer indefra. Den ydre verdens impulser slår ikke dødt mod sjælen, men de bliver bundne så snart de støder mod den massive personlighed. Og kun een bestemt lidenskab kan frigøre den opsparede energi: hans lidenskabelige æresfølelse. Om Nordboen skal lade sig påvirke af dette eller hint som møder ham, det afhænger af noget sket, noget forbigangent, og noget forude. Han lever ikke i nuet, han bruger nutiden til at regne med: Hvad kan der bringes ud af den til opnåelse af målet? Han hader ikke noget for dets egen skyld eller for egen regning; ti kan han købe en mulighed for hævn for opgivelse af sit had, så river han hadet ud, og kan han vinde en mulighed ved et fjendskab, så springer hadet op i uforstilt væld. I den grad er han målbestemt. En hævner er visselig altid søn, ægtefælle, fader, borger (om vi må bruge det ord); hele hans personlighed lever. Han er ikke temporært ude af sig selv. Sagen er den at han affører sig sin menneskelighed, men at hans menneskelighed ifører sig hævnrustningen og fører sig efter den.

Der er i Nordboens holdning overfor livet noget som fryser vor fortrolighed bort, det kan vi ikke i længden skjule for os selv. Den årtusindgamle Grækers helte er os som fortrolige og omgangsvener, sammenlignede med denne bitre skikkelse. Homers mennesker er, jævnført med vikingerne, naturlige og menneskelige sådan som vi selv. De stridende og hoverende, lidende og klagende helte og heltinder er mere kød og blod af vort end sagaernes målbevidste mænd Og kvinder. Hine tager livet stykke for stykke, har tid til at

leve i øjeblikket, fordybe sig i jubel og sorg, vide følelsen ud i ord, disse ligger altid halvt ud over øjeblikket, altid bestemte af noget forude. Hine lever et menneskeliv, disse lever et frændeliv, et ætliv.

Nordboernes karakter er stærk, spændstig, sluttet, men fattig, sær, snæver, ensidig. I virkeligheden står vi så fremmede overfor disse mennesker at der slet ikke kan bestå noget samkvem mellem dem og os. Det sidste århundrede har til fulde vist hvor få berøringspunkter vi har. Patriotiske Nordeuropæere har ivrigt søgt at tvinge deres landsmænds tanker og følelser op mod den hjemlige oldtid. De har så at sige udsat præmier for dem der var villige til at lade sig henrive; de har lokket med forespejlinger af national kulturgenfødelse og lignende attraktioner. Al æggen hjælper kun en føje stund; snart lister vi en for en ud ad de vante stier, og når vi er blevet tilstrækkelig mange overløbere samlede, siger vi rent ud, at disse nordiske Homerer giver vi en god dag. Jo, vi har lært af dem, vi vilde ikke undvære dem for aldrig det. De har været en oplevelse for os som vi aldrig vil glemme, og som vi aldrig noksom kan takke for. Men nu vil vi ned til Hellas igen; dernede har menneskers fædrelandskærlighed, deres selvsøgen, deres egoisme og hengivelse så nær samme strømning som vor, at deres og vor kan flyde sammen. Om det så er deres guder, står de ikke fjærnt fra hvad vi i vore bedste og vore værste øjeblikke tillægger de højere magter. Der fordres næppe nogen tilpasning fra vor side: Hellas's guder og mennesker går selv ind i os og forvandler sig. Dernede lærer vi snart under de fremmedartede former at genkende samme store mål som vor tid har foran sig. Vi kan dvæle en stund hos de andre, men vi kan ikke leve hos dem. Med hensyn til alt det der dybest og bredest beskæftiger os, kan vi ikke hos dem få noget vink, nogen advarsel, noget af disse små »se op, varsko«, som måske er mere værd end alle lærdomme.

Sådan er det gået til trods for at de repræsentanter for nordisk kultur som fremførtes, i grunden havde såre lidt at gøre med den sag de stod for. Man havde forfladet og fordybet de gamle karakterer, behandlet dem med åndfuldhed og med oplysning, alt for at gøre dem mere antagelige. Hvad vilde der være sket om man havde bragt, d. v. s. havde kunnet bringe, dem på scenen i deres virkelige skikkelse?

»Nordboernes karakter er stærk, spændstig, sluttet, men fattig, sær, snæver, ensidig. I virkeligheden står vi så fremmede overfor disse mennesker at der slet ikke kan bestå noget samkvem mellem dem og os. Det sidste århundrede har til fulde vist hvor få berøringspunkter vi har.«

Vore forfædres selvbekendelser har nødt os til at se på dem med respekt, til at regne dem for vor næste. Vi kan ikke lukke øjnene for at deres liv har den skønhed som alvor, hengivelse, helhedsvilje i livsførelse nødvendigvis giver mennesker. Vor anerkendelse springer så umiddelbart frem som det genkendelsesryk der mælder, at vi i vort indre knæsætter en iagttaget handling som værdig til at være udøvet af os selv, eller tilegner os den som en del af vort jeg i kraft af vor beundring. Det vi kalder vor sympati er måske i virkeligheden rettere at tilregne vore forfædre: det er den selvbekræftelse som et karakterfuldt menneskeliv trækker ud af enhver der lader det komme sig nær nok ind på livet. Spørgsmålet er om sympatien er underbygget i os med virkelig forståelse, så at vi har tilegnet os den som en besiddelse vi føler os nødt til at hævde. Vi har, når alt kommer til alt, næppe stor grund til at hovmode os over

Sydlænderne. Blot vi lukker os inde i studerekammerets stilhed og fordyber os i videnskabelig undersøgelse af fakta vedrørende Germanernes liv og levned, med døren som skærm mod forstyrrelse fra disse faktas ophavsmænd og ejermænd, kan vi, som nyere forskning beviser, meget vel glide over i overbevist talen om de »vilde«, og selve vor vaklen viser noksom at vi i vor vurdering ikke har nået det centrum hvorfra Germanernes tanker og handlinger hentede deres liv og styrke.

Vor fortrolighed med Hellas beror på slægtskab. Hovedparten af vore tanker og idealer er strømmet til os fra Syden, og hvor langt bort vi end i mange henseender er drevet fra klassiske synspunkter, har dog Europas intellektuelle og religiøse historie, så vel som dets sociale og økonomiske udvikling holdt kursen indenfor Hellenismens og det hellenistiske Roms strømmende. Det er grunden til at vi betragter Grækernes problemer og fortolkninger som de egentlig menneskelige og væsentlige. Vi frastødes af Germanerne, fordi deres tanker ikke tjener vore private ønsker, men denne instinktmæssige vigen tilbage giver samtidig forklaringen på en skjult tiltrækning, som ikke helt har fundet sit afløb gennem det attende og nittende århundredes romantiske genoplivelse af oldtiden. Germanernes energiske sluttethed afslører en begrænsning af anden art hos os selv; og hver gang vi stilles ansigt til ansigt med et folk af anden type, løsnes der en sten i vor selvtilfredsheds grundvold. Vi overrumples af en urolig følelse af at vor kultur ikke udtømmer alle livets muligheder, vi føres til en mistanke om at vore problemers brod skyldes at vi til tider forveksler vore egne tanker om virkeligheden med virkeligheden selv. Vi får en anelse om at verden strækker sig ud over vor horisont, og efterhånden som denne anelse tager form, får vi en voksende fornemmelse af at nogle af de problemer som forvirrer os, har vi selv været ude om. Vor spørgen fører os ofte nok ind i golde

snævringer i steden for ud på evighedens vidder, og kan hænde grunden er den at vi prøver på at danne et hele af brudstykker, og ikke, som vi troede, prøver at gribe det der i sig selv er et levende hele. Og til sidst, når vi har lært at se på verden fra et nyt synspunkt, der viser os egne som har været skjult for vort blik, vil det måske blive os klart at også Hellas rummer mere, rigdomme så vel som hemmeligheder, end vor filosofi drømmer om. Vi har måske, når alt kommer til alt, ikke været mindre romantikere i vor forståelse af Grækenland end i vor misforståelse af Germanerne og andre primitive folk.

Sagen er den at Nordboernes særhed, snæverhed, ensidighed, det inhumane ved dem er begrundet i selve deres kulturs væsen. De er karakterer, men på et grundlag som slet ikke kunde bære et menneskeliv nu. Deres liv er i kultur, men denne kultur har et helt andet centrum end vor. Deres harmoni er grundforskellig fra alt hvad vi besidder eller stræber efter, og følgelig er al vor umiddelbare ros eller dadel intetsigende. Hvis vi vil trænge til bunds i andre folkeslags sjæl, må vi frivilligt aflægge vore forudfattede meninger om hvad verden og mennesket burde være. Det er ikke nok at indrømme at en række forestillinger er mulig eller endog sandsynlig, vi må kæmpe os frem til et synspunkt hvorfra disse underlige tanker bliver naturlige. Nordboernes kultur har sin skønhed, og den havde i sin glanstid livets ubestridelige berettigelse; men den var bunden til en form for selvhævdelse og selvvurdering som, indsat i vor verden, vilde få plads blandt de nedbrydende magter.

Man kan ikke gå fra dem til os, eller omvendt, uden at afklæde sig sin menneskelighed og iføre sig en anden. Det vi kaldte ensidigheden i Nordboerne er identisk med karakteren, og kan ikke ophæves ved mindre end karakterens sprængning og nyfødsel.

Derfor må vi stille og beskedent begynde fra grunden, som simpelt hen uvidende, hvis vi vil forstå hvad det var der holdt disse menneskers sjæle sammen og gjorde dem til personligheder.

Fred

Det syttende-attende århundredes historieskrivere besad en stor fordel, den at de følte sig som verdensborgere. De kendte derfor ikke noget til fremmedfølelse og den fremmedfølelsen ledsagende skyhed. Overalt på jorden hvor mennesker boede, følte de sig hjemme, i hvert fald så længe de forblev i deres fædreland eller de nærmest tilgrænsende egne med legemet, og lod alle videre rejser foregå strængt åndeligt. De sad ikke og famlede med deres æmner. De gik altid lige til personerne, hvad enten disse tilhørte den nærmeste fortid eller den fjærneste urtid, hvad enten de var Romere, Grækere, Franskænd, Englændere eller Indere, Indianere, Kinesere. Forskeren trådte uden formaliteter hen og tog sin helt hjærteligt i hånden, og talte med ham som en ven taler med sin ven, eller måske som den ene verdensmand taler til den anden. Man nærede den gang ingen frygt for at sprog og tidsvilkår skulde lægge hindringer i vejen for den rette forståelse. Man havde den store tro, troen på menneskers ævne til at finde hinanden i det menneskelige, det fælles, og visheden om, at blot man fik fat i det menneskelige, så redede alt det tilfældige sig ud af sig selv. Alle mennesker var jo enige om hvad Gud var for noget, hvad godt og ondt var, de var enige i fædrelandssind og borgerpligt, i kærlighed til forældre og børn – kort sagt enige i alt det sandt virkelige.

Om denne ligefremhed, som søger ned til det almenmenneskelige for at finde et fællespunkt, nogensteds skulde have sin berettigelse, så måtte det være overfor

Germanerne. Her træffer vi et samfund, som er baseret på indbyrdes sammenhold, opofrelse, selvfornægtelse, samfundsånd. Et samfund, hvor hvert enkelt lem fra fødselen til døden er bundet af næstehensynet. De enkelte i dette samfund viser i al deres færd, at de beherskes af een lidenskab: frænders vel og frænders ære; ingen af denne verdens fristelser kan bevæge dem til så meget som et øjeblik at skele til siden. Og de siger selv, at denne lidenskab er kærlighed. Hvad er da naturligere end at vi, som fra vort eget liv kender kærligheden og dens magt, begynder med det vi har til fælles med disse mennesker? Ved en sådan enighed om det væsentlige må da alt det tilsyneladende fremmedartede blive simpelt, forståeligt.

Bergtora, Njals hustru, var ret en kvinde af den gamle skole, ærekær, ubøjelig, uforsonlig. Forklaringen på hende har vi så at sige i de berømte ord: »Ung blev jeg given Njal, og det har jeg lovet ham, at eet skal gå over os begge«, og disse ord indeholder jo noget almenmenneskeligt, hvis værdi vi kender. På mandssiden har vi en endnu mere gammeldags figur at opstille som mønster: Egil Skallegrimssøn, vikingetidens mest typiske repræsentant for frændekærheden. Se ham som han rider med sin druknede søn foran sig på sadlen, og selv fører ham ud i hans sidste bolig, mens gråden svulmer inden i ham, så at trøjen brister. Alt er så umiddelbart gribende – og indlysende, at man uvilkårlig vilde mene sig i stand til at gennemskue Egils hele sjæl på denne ene oplevelse. Livsnormer, samfundsvaner, moral, selvbedømmelse, som er udsprungne af så elementære sjælsrørelser, kan ikke være vanskelige at forstå, skulde man tro.

Prøven kan jo hurtig gøres.

I Færøernes historie står et kvindepar, Turid og Tora, Sigmund Brestissøns hustru og datter, på en fremskudt

plads. Begge er kraftige, resolute karakterer, ligesom Bergtora, og begge ledes i alle handlinger af »kærlighed« til Sigmund og hans æt. Sigmund var en høvding af den kristne vikingetids idealtype: ærekær, aldrig opgivende et strå af sin ret og altid i stand til at føre sig sag i hus, åben, tapper, behændig – ret en mand at beundre og huske. Efter et liv i uafbrudt kamp om principatet på Færøerne myrdes han, efter at han med nød og næppe er undsluppen et natligt overfald. En dag møder Trond fra Gata op som bejler til Tora for sin fostersøn Leif. Trond var en anden slags mand, en af dem som er rede til at slå, – når de har offeret indspundet i rænker; en af dem der kan lægge planer med al ondskabens snedighed, og altid få andre til at tage både faren og vanæren ved udførelsen; nødtvungen kristen og gudniding, så at han ikke blot i sit liv praktiserede den gamle tro, men endogså gav sig af med sortekunster. Trond havde været Sigmunds bitreste modstander; det var ham som havde iscenesat drabet på Sigmunds fader, og det overfald som blev årsagen til Sigmunds egen død, lededes af ham. Og så stiller Tora bejleren i udsigt, at hun vil tage mod tilbudet, hvis de skaffer mulighed for hævn for faderen. Og hun holder sit løfte. – Næste gang de to kvinder træder frem, er Sigmunds fættersøn bleven dræbt under et ophold hos Sigurd Torlakssøn, en frænde til Trond. Da Sigurd straks huggede drabsmanden ned, og der ikke var andre end de tre til stede i det ulykkelige øjeblik, falder der en skygge af mistanke på værten. Dette, at en af Sigmunds frænder måske ligger uden at være rettelig hævnnet, er tilstrækkeligt til at volde Turid og Tora daglig og natlig uro. Den stakkels Leif, som ikke vil eller kan foretage sig noget i sagen, hører ikke andet end hån og spot derhjemme. Da Sigurd Torlakssøn så i sin forblindelse bejler på sin broders vegne til Turid, får denne gode råd af sin datter: »Om jeg skal råde, kommer her intet afslag; hvis I tænker på at søge hævn, kan I ikke få bedre mading.« »Jeg behøver ikke at lægge ord i min moders mund,« tilføjer hun. Planen går sin gode gang.

Sigurd indbydes til en samtale med Turid. Hun møder ham uden for gården og byder ham til sæde ved siden af sig på en træbul. Han vil vende ansigtet mod gården, hun sætter sig envist modsat, med ryggen til gården og ansigtet mod gårdens kirkehus. Sigurd spørger om Leif er hjemme, – nej, han er ikke hjemme; om Turids sønner er hjemme, – ja, de er hjemme; og det varer da ikke længe, inden både de og Leif viser sig, og sender Sigurd hjem med et dødeligt sår.

Disse to var Turid, »den store enke«, og Tora, »med alles lov at hun var den gæveste kvinde«. Deres storhed lå ikke i at de elskede, men i at de vidste hvad kærligheden krævede, og at de forstod at sætte dens krav igennem trods alt. Det spørgsmål der stilles til os, er ikke hvad vi synes om disse to, men om vi vil være i stand til at acceptere den rosende dom om de to kvinders kærlighed, uden forbehold, som den står.

Også Egils kærlighed og sorg vil ved nøjere betragtning frembyde karakteristiske træk, der muligvis vil forstyrre vor lykkelige tro på det almenmenneskelige; der fortælles om ham, at da han havde draget omsorg for sin søns fremtid, ved at vise ham til sæde i en høj han kunde være tilfreds med, vilde han selv dø; men hans snilde datter, Torgerd, listede ham til at kvæde sig ny livslyst til. Og lykkeligt nok, dette kvad, som Egil lagde sorgebyrden fra sig i, er blevet os opbevaret.

Der ligger en dyb mening i dette, at det skønneste digt oldtiden har givet os, er en sønneklage, et digt om frænde og frændekærlighed, og at det netop er Egil, den mest gammeldags af alle sagaheltene, som har digtet det. Desværre bliver jo vor forståelse og nydelse af denne bekendelse i allerhøjeste grad vanskeliggjort ved formen. Egil var ikke blot betydelig som karakter, han var tillige hvad vi forstår ved digter; hans sjæl fandt lige ud i vers,

mens samtidens skjalde som oftest enten digtede med noget andet end netop sjælen, eller i hvert fald spildte det meste af de dyre erfaringer på de lange skoleomveje ud til verset. Kendingerne, de tunge, ofte såre omstændelige omskrivninger, som for hans kaldsbrødre hovedsagelig gør tjeneste som versefyldere, bliver i hans mund til billeder. Men han var opdragen i skjaldedigtningsens skole og anså, lige så fuldt som nogen af sine samtidige, hele dens formelle apparat, med alle konventionelle besynderligheder, for den eneste mulige digteriske udtryksform. Det er derfor ingenlunde frit for at hans grandiose fantasi finder ud i forvredne former. Der skal for os et stort arbejde til, for at vi kan bringe os selv i en sådan stilling til ham at hans billeder får liv og får betydning. Har man imidlertid haft tålmodighed til at gøre sig så vidt fortrolig med skjaldenes forkunstlede metaforer, at man kan forstå hvad det er der for digteren presser sig frem i de tunge billeder, vil man føle fadersorgen falde tungt og dumpt fra vers til vers. Og neden under det fremmedartede hylster finder man et tankeindhold som netop på grund af sin almengyldighed er dobbelt gribende.

»Der ligger en dyb mening i dette, at det skønneste digt oldtiden har givet os, er en sønneklage, et digt om frænde og frændekærlighed, og at det netop er Egil, den mest gammeldags af alle sagaheltene, som har digtet det.«

Han klager over at sorgen binder hans tunge. »Små er udsigterne til at finde Odins tyvekoster frem, tunge er de at drage ud af sorgens gemme, – det volder sorgen.« Egil bruger billedet af Odin, der med usigelig møje hentede